

KS. KAMIL KĘSIK ^{a,®}

 0000-0003-3824-1101

^a Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, ul. Reformacka 3, 98-300 Wieluń, łódzkie, PL

® Achimos@Interia.PL

TRUDNOŚCI DUSZPASTERSKIE PARAFII W KRZEPICACH W PRZEDEDNIU ZMIAN GRANIC DIECEZJALNYCH WPROWADZONYCH BULLĄ *EX IMPOSITA NOBIS* W 1818 ROKU

Słowa kluczowe: duszpasterstwo, Krzepice, diecezja, administracja, *Ex imposita nobis*.

Streszczenie: W wyniku zmian administracji granic Kościoła katolickiego na ziemiach polskich powstałych w wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego parafia w Krzepicach bullą papieża Piusa VII *Ex imposita nobis* wydaną 30 czerwca 1818 r. została wyłączona z archidiecezji gnieźnieńskiej i przyłączona do diecezji kujawsko-kaliskiej. W tym czasie parafia borykała się z problemami, które trwały od przekazania jej spod zarządu kanoników regularnych duchowieństwu świeckiemu dekretem sekularyzacyjnym abp. Ignacego Raczyńskiego z 12 grudnia 1809 r. Analiza porównawcza dostępnych źródeł rękopiśmiennych z archiwów kościelnych i państwowych pozwoliła w sposób syntetyczny wykrystalizować podstawowe problemy badawcze skupione wokół niedoboru personalnego duchownych, degradacji zewnętrznej elewacji kościoła, dewastacji zabudowy poklasztornej, upadku prebendy szpitalnej i nieudomówień z dawnym proboszczem ks. Patrycem Jankowskim CRL.

Sięgająca swoimi korzeniami 1000 r. archidiecezja gnieźnieńska stanowiła przez wieki podstawę podmiotowości kościelnej dla południowo-zachodnich ziem Polski. Pierwotne ujęcie wiążących granic

---

KS. DR KAMIL KĘSIK (1986–). Polski prezbiter (2011) archidiecezji częstochowskiej. Mgr: teologia, 2011 (UPJPII, Kraków); dr nauk teologicznych: historia Kościoła, 2017 (UO, Opole).

metropolii gnieźnieńskiej z diecezjami: krakowską, wrocławską i kołobrzeską było trudne do jednoznacznego określenia. Przez długi czas administracja kościelna silnie utożsamiała się z obszarem Państwa Polskiego, jednak korekty granic międzydiecezjalnych często były efektem indywidualnych rozwiązań powstałych w wyniku przyłączenia lub odpadnięcia pewnych terenów od Korony w wyniku licznych wojen. W końcowej fazie XVIII w. fizyczne ujęcie granic Polski stawało się coraz trudniejsze do określenia ze względu na rozbiory poszczególnych dzielnic staropolskiej Rzeczypospolitej przez trzech zaborców mających w wielu kwestiach sprzeczne stanowiska. Szeroki zasięg terytorialny archidiecezji gnieźnieńskiej obejmował m.in. Kościół w ziemi wieluńskiej (*Territorium Vielunense*) do ukazania się 30 czerwca 1818 r. bulli papieża Piusa VII *Ex imposita nobis*, w myśl której ten obszar został wyłączony z archidiecezji gnieźnieńskiej i inkorporowany do diecezji kujawsko-kaliskiej w nowych granicach¹.

W strukturach ziemi wieluńskiej znajdowała się parafia w Krzepicach jako centrum dekanatu o takiej samej nazwie². Ostatnia dekada przed 1818 r. należała do burzliwego okresu w jej dziejach, co bezpośrednio wynikało z dekretu sekularyzacyjnego wydanego 12 grudnia 1809 r., na mocy którego abp Ignacy Raczyński³ przekazał ją spod zarządu kanoników regularnych duchowieństwu świeckiemu. To wydarzenie stało się genezą wielu problemów administracyjno-prawnych, które ciągnęły się długo po 1818 r. Do najostrzejszych konfliktów dochodziło w latach 1810–1824,

---

¹ A. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, Poznań 1962, s. 134–135; W. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 43–44; G. Labuda, *Szkice historyczne X–XI wieku. Z dziejów organizacji Kościoła w Polsce we wczesnym średniowieczu*, Poznań 2004, s. 172–179.

² Parafia św. Jakuba Apostoła w Krzepicach została erygowana staraniem króla Kazimierza Wielkiego w 1357 r., miała stanowić nową placówkę dla mieszkańców zamku i nowo założonego miasta. Mimo formalnego ulokowania jej na terenie archidiecezji krakowskiej została uposażona przez arcybiskupa gnieźnieńskiego. W 1466 r. starosta krzepicki Jan Hińcza z Rogowa sprowadził do Krzepic zakon Kanoników Regularnych i im za zgodą abp. Jana Gruszczyńskiego przekazał zarząd nad parafią, który trwał do 1809 r. Zob. J. Związek, *Miasto i parafia Krzepice w relacjach ks. Jana Długosza*, w: *Krzepice a historia Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Krzepice 2008, s. 58–63.

³ Abp Ignacy Raczyński h. Nałęcz (1741–1823) – administrator i biskup diecezjalny poznański (1794–1806), administrator apostolski warszawski (1806–1818), arcybiskup metropolita gnieźnieński (1806–1818). Na okres jego rządów przypadł najsilniejszy czas pruskiej germanizacji i ingerencji władzy świeckiej w funkcjonowanie Kościoła katolickiego. Zob. H. Dylągowa, *Ignacy Raczyński*, w: PSB, t. 29, red. E. Rostworowski, s. 637–639.

kiedy proboszczem był ks. Franciszek Sienicki⁴ prowadzący spór z ówczesnym burmistrzem Kacprem Tarczałowskim⁵. Po sekularyzacji parafii

---

⁴ Ks. Franciszek Sienicki (1765–1839) – urodził się w Dąbrowicach na pograniczu Kujaw i ziemi łódzkiej. Święcenia kapłańskie przyjął ok. 1790 r. Pełnił funkcję komendarza w Wielkiej Wrzący, później w parafii Grochowy k. Kutna. Do Krzepic przeszedł 18 XII 1810 r. Od początku spotkał się z oporem byłego kanonika regularnego ks. Patrycego Jankowskiego CRL, który wraz z burmistrzem Kacprem Tarczałowskim utrudniali mu prowadzenie działań gospodarczych i duszpasterskich. Dobrowolnie zrzekł się probostwa krzepickiego w kwietniu 1824 r. z wyznaczoną pensją z beneficjum krzepickiego. Następnie przeszedł na komendę parafialną do kościoła w Dembem z obsługą kościoła w Kosmowie. W tym czasie jego stan zdrowia zaczął się pogarszać i prosił władze kościelne o zgodę na odbycie kuracji w rodzinnych stronach. W kwietniu 1829 r. został przeniesiony na emeryturę i zamieszkał w budynku kapituły przy kościele katedralnym we Włocławku. Nadal był czynnym kapłanem. W dniu 19 I 1833 r. przeniósł się do klasztoru Bernardynów w Kaliszu, gdzie otrzymywał lepszą opiekę. Zmarł nagle 20 III 1839 r. w tamtejszym klasztorze. Zob. ArDWI, sygn. Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego (AKGW), Akta personalne Franciszka Siennickiego, pers. 495, Pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego do Konsystorza Generalnego Kujawskiego z 25 IV 1829, s. 2; Pismo ks. Józefa Łukasiewicza do Illustrissime ac Reverendissime Domine z 14 III 1833, s. 4; AACz, sygn. Księgi dziekańskie (KD) 121, Pismo ks. I. Burdzińskiego do Cellissime Princeps Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine Gratiosissime z 17 XII 1810; Pismo Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego do WJX. Stawickiego Dziekana Krzepickiego z 8 V 1824, s. 28; sygn. Księgi konsystorskie (KK) 23, Pismo ks. Sienickiego do Prześwietnego Konsystorza Generalnego Diecezji Kaliskiej z 9 marca 1825, s. 181; sygn. KK 174, Pismo proboszcza parafii Krzepice do Prześwietnego Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego z 30 I 1839, s. 99; sygn. Księgi parafialne (KP) 195, Ignatius Comes Naęcz de Małoszyn et Raczyno Raczyński z 22 III 1815, s. 19; *Directorium officii divini ac missarum juxta rubricas Archidioecesis Gnesnensis pro Anno Domini 1807*, Posnaniae [brw], nlb.

⁵ Kacper Tarczałowski h. Gozdawa (1778–1832) – urodził się w Krzepicach z rodziców Tomasza i Marianny z d. Kosińskiej. Tutaj zawarł związek małżeński z Marianną Zaleską. Ukończył naukę w miejscowej szkole parafialnej. Po zajęciu Krzepic przez wojska pruskie został pracownikiem magistratu; w 1802 r. mianowany burmistrzem miasta. Niebawem powierzono mu obowiązki ekspedytora Poczty Księstwa Warszawskiego i urzędnika magazynu etatowego w Krzepicach i Urzędnika Magazynu Zaporowego w Krzepicach. W 1812 r. otrzymał tytuł kapitana gwardii narodowej. Urząd burmistrza zakończył 18 VII 1821. Dzięki cegle z klasztoru krzepickiego wznosił dom piętrowy na Rynku. W 1824 r. został wybrany z Rad Gmin Powiatu Wieluńskiego na deputowanego do sejmiku. Następnie zamieszkał z rodziną w majątku w Zajączkach, który został w części skonfiskowany za udział w powstaniu listopadowym. Zmarł 29 XII 1832 r. w Zajączkach, będąc kolatorem tamtejszego kościoła. Zob. AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. F. Siennickiego do Jaśnie Oświeconego Pana z 11 IV 1812 r., s. 226; sygn. Księgi metrykalne (KM) 4053, Księga zaślubionych 1809/1810, s. 1; sygn. KK 172, Pismo Komisarza Obwodu Wieluńskiego do Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego z 23 XI 1827, s. 181; sygn. KM 4054, Księga urodzonych 1810–1811, s. 19–20; sygn. KP 195, *Ad acta* in sprawie K. Tarczałowskiego przeciw ks. F. Sienickiemu z 4 VI 1816, s. 493–495; Archiwum Narodowe w Krakowie, Akta Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej Województwa Krakowskiego, sygn. 29/30/0/3/47, Regestr ludności chrześcijan w tejże parafii krzepickiej w dekanacie krzepickim województwie krakowskim powiecie lelowskim leżącej przez ks. Jana Grzegorza Modliszewskiego Kanonika Reg. Lat. Proboszcza i prałata dnia ostatniego grudnia roku 1791 spisany, s. 1396; „Powszechny Dziennik Krajowy”, 67(1830)

pojawiła się kwestia niemożliwości pozyskania wikariusza do współpracy (w dekrecie kasacyjnym była mowa o dwóch!), gdyż ogólne braki kadrowe nie pozwalały na rozwiązanie tej kwestii. Wynikało to z faktycznego niechęci księży do posługi w południowej części archidiecezji gnieźnieńskiej z racji sporej odległości od Gniezna i lokalnych urzędów konsystorskich. Problem personalny pozwalał burmistrzowi jątrzyć przeciw proboszczowi, zarzucając mu nieumiejętność w administracji parafialnej. Dodatkowo zewnętrzna elewacja kościoła coraz wyraźniej wymagała remontów, co było rzeczą trudną do realizacji z powodu zubożenia ludności po wojazach napoleońskich, w których materialnie uczestniczyli również mieszkańcy Krzepic. Ponadto burmistrz postawił ks. Franciszka Sienickiego przed faktem dokonanym w sprawie pobieranej przez niego cegły z rozbieranego skrzydła budynku poklasztornego, na co uzyskał zgodę od konsystorza. Sprawą na miejscu kierowali według własnego uznania kolejni administratorzy i proboszczowie. Ogólna bieda finansowa parafian i brak duchownych doprowadziły w tym czasie do całkowitego upadku prebendy szpitalnej. Część problemów była inicjowana przez byłego proboszcza parafii i prebendarza szpitalnego ks. Patrycego Jankowskiego CRL, który czuł się skrzywdzony przez władze kościelne za przeniesienie go z probostwa do prebendy⁶.

Na kanwie powyższych zagadnień eskalował spór między proboszczem i burmistrzem. Apogeum konfliktu przypadło na zmiany w organizacji kościelnej na ziemiach polskich w związku z bullą *Ex imposita nobis*. Po postanowienia regulacyjne na szczeblu diecezjalnym nie posiadały większego wpływu na funkcjonowanie parafii i sposoby rozwiązywania jej spraw, gdyż nowa diecezja przejęła system urzędów z dawnej diecezji. Zarówno w realiach archidiecezji gnieźnieńskiej jak i kujawsko-kaliskiej Krzepice znajdowały się na południowych rubieżach obu jednostek administracji kościelnej, z dala od miast stołecznych, wprawdzie Gniezna, później Włocławka. Poza oficjalnym przyporządkowaniem parafii krzepickiej do diecezji kujawsko-kaliskiej nadal pozostała w strukturach *Territorium Vielunensis*,

---

z 9 III 1830; „Monitor Warszawski”, 25(1824) z 27 III 1824; R. Cieśla, *Blask dawnych Krzepic*, Krzepice 2007, s. 50; E. Nejm an, *Szlachta sieradzka XIX wieku. Herbarz*, cz. T-U, Zduńska Wola 2017, s. 710.

⁶ Ks. Patrycy Jankowski CRL (1765–1834) – w krzepickim klasztorze rozpoczął przygotowanie do kapłaństwa w 1784 r. W latach 1793–1803 pełnił urząd proboszcza tej parafii, następnie prebendarza szpitalnego w latach 1803–1812. Stąd przeszedł na probostwo do Grocholic, później do Kaszewic k. Bełchatowa, gdzie zmarł. Zob. AACz, sygn. KD 121, Except z aktu komisji odbytej w klasztorze krzepickim 7 I 1803, s. 442; sygn. KK 173, Odpis aktu zgonu ks. P. Jankowskiego z 9 VI 1835, s. 335–336.

co utrzymało *status quo* w zmianach terytorialnych dekanatu i parafii do 1865 r. Poza tym diecezja kujawsko-kaliska została podporządkowana metropolii warszawskiej, ponieważ macierzysta metropolia gnieźnieńska pozostała poza granicami Królestwa Polskiego. Pomimo że dotychczasowy konsystorz wieluński funkcjonował do 1823 r., to jednak był bardzo nieefektywny w swoich działaniach, dlatego od 1818 r. parafia krzepicka podlegała Konsystorzowi Generalnemu w Kaliszu. To utrudniło osobistą komunikację miejscowego proboszcza z dość odległym urzędem⁷.

1. W kręgu administracji państwowej i kościelnej

Pozytywny rozwój parafii i miasta zakończył się wraz z drugim rozbiorem Rzeczypospolitej w 1793 r. Wówczas pruski prawodawca, nie zważając na dawną tradycję starostwa krzepickiego znajdującego się w województwie krakowskim, na stałe oddzielił tę ziemię od Małopolski. W przypadku parafii sprawa była bardziej złożona, gdyż od chwili jej powstania w 1357 r., w wyniku targu między królem Kazimierzem Wielkim i biskupem krakowskim, parafię zgodził się uposażyć i objąć protekcją arcybiskup gnieźnieński. Wówczas przyporządkowano ją do nowo powstałego dekanatu o takiej samej nazwie, który wraz z dekanatami rudzkim i wieruszowskim stanowiły tzw. *Territorium Vielunense*⁸, tożsame z archidiaconatem i oficjalatem wieluńskim⁹. Trzy dekanaty ziemi wieluńskiej nie

---

⁷ J. Gręźlikowski, *Działalność kościelna biskupów wrocławskich w okresie kujawsko-kaliskim diecezji*, PrKan, 56(2013), nr 3, s. 113, DOI: 10.21697/pk.2013.56.3.05; W. Właźlak, *Konsystorze generalne w diecezji kujawsko-kaliskiej (1819–1918)*, CzST, 29(2002), s. 243.

⁸ Parafie *Territorium Vielunense* z przynależnością dekanalną: dekanat krzepicki – Danków, Dzierżnki, Krzepice, Mierzyce, Parzymiechy (z Jaworzmem), Pątnów, Praszka, Rudniki i Żytniów; dekanat rudzki – Chotów, Czarnożyły, Kadłub, Komorniki, Konopnica, Krzyworzeka, Łagiewniki, Mokrsko, Osjaków, Ożarów, Raczyn, Ruda, Rudlice, Skomlin, Wierzchlas i Wydrzyn; dekanat wieruszowski – Biała, Bolesławiec, Cieszęcin, Czastary, Dzierżkowice, Lututów, Łyskornia, Mieleşzyn, Naramice, Sokolniki, Walichnowy, Wieruszów i Wójcin. Zob. *Directorium officii divini ac missarum ad usum almae ecclesiae metropolitanae et Archidioecesis Gnesnensis pro Anno Domini 1817*, [bmw] 1817, s. 113–116.

⁹ W archidiecezji gnieźnieńskiej utworzono osiem archidiaconatów, których żywotność dotrwała do początków XIX w. Były to następujące archidiaconaty: gnieźnieński, kaliski, kurzelowski, uniejowski, łączycki, łowicki i kamieński oraz *Territorium Vielunense ad instar archidiaconatus*. W każdym z powyższych okręgów przewodził archidiacon, który w imieniu biskupa wzytował według ustalonego formularza parafie. Zob. J. Związek, *Parafie archidiaconatu wieluńskiego w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Prace Naukowe. Pedagogika”, (1999/2000/2001), t. 8–9–10, s. 429–430; S. Zabraniak, *Dekanat Szadkowski i jego dziekani w latach 1660–1763*, „Biuletyn Szadkowski”, 13(2013), s. 45, DOI: 10.18778/1643-0700.13.03; B. Kumor, *Archidiaconat*, w: EK, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszuk, Z. Sułowski, Lublin 1995, kol. 873.

uległy żadnym zmianom administracyjnym ze względu na włączenie ich w całości w 1793 r. do Prus Południowych (*Südprussen*). Dzięki temu nie było konieczności stosowania przepisów konwencji petersburskiej, według której granice diecezji i dekanatów nie mogły być przedzielone kordonami granicznymi i miały w całości znajdować się na obszarze jednego zaboru¹⁰. Należy zaznaczyć, że termin *Territorium Vielunense* był nazwą kościelną stosowaną na określenie odrębności tego obszaru zarówno w archidiecezji gnieźnieńskiej jak i później w diecezji kujawsko-kaliskiej. Taki stan dotrwał do zmian, do których doszło po upadku powstania styczniowego. Utworzono wówczas tzw. dekanaty powiatowe (1865 r.), których obszar musiał być tożsamy z granicami powiatu. Wówczas zatarto historyczną łączność ziemi wieluńskiej z całym okręgiem krzepickim¹¹.

Prusy Południowe jako prowincja hohenzollernowskiej potęgi obejmowała swoim zasięgiem administracyjnym Krzepice w latach 1793–1806. Germanizacja mocno dotykała rzeczywistość kościelną. Doszło wówczas do konfiskaty majątków ziemskich parafii, co poskutkowało koniecznością poszukiwania nowych sposobów utrzymania przez miejscowych zakonników. Konsekwencją było osłabnięcie praktykowania reguły zakonnej, gdyż dwóch lub trzech kanoników regularnych nie było w stanie wypełniać wszystkich jej zaleceń. Do kolejnej zmiany doszło w wyniku układu w Tylży z 1807 r., kiedy utworzono Księstwo Warszawskie, do którego włączono Krzepice. Ten stan dotrwał do nowych ustaleń podjętych w 1815 r. na Kongresie Wiedeńskim, na którym powołano do istnienia Królestwo Polskie, całkowicie zależne od Rosji. Był to najdłuższy okres w czasie całej niewoli narodowej, kiedy do 1918 r. władze carskie formowały rzeczywistość polityczną i kościelną według własnego zamysłu¹².

---

¹⁰ Konwencja petersburska została podpisana w 1797 r. między Austrią, Prusami i Rosją, w myśl której obszar diecezji nie mógł być przedzielony kordonem żadnego z zaborów. Zob. B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980, s. 487, 540–541; Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska*, s. 75; T. Olejnik, *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998, s. 129–130; Z. Włodarczyk, *Wieluńskie w dobie Prus Południowych 1793–1806*, Wieluń 2005, s. 18–189.

¹¹ Rozwój parafialny na tym obszarze, począwszy od kasztelanii rudzkiej, był uzależniony od czynników demograficznych i gospodarczych. W XVI w. ten obszar administracyjny liczył 41 parafie, co trwało do końca okresu staropolskiego. Niektóre parafie przestały istnieć (Łubnice, Wierzbie), a inne dopiero powołano (Ożarów, Radoszewice). Zob. Związek, *Parafie archidiaconatu wieluńskiego*, s. 429–430; Kumor, *Archidiaconat*, kol. 873.

¹² Podczas drugiego rozbioru Polski, potwierdzonego ustawami rządu grodzieńskiego 23 stycznia 1793 r., Prusy zagarnęły obszar o powierzchni 57 100 km² i 1 200 000 ludności. Ta aneksja w rzeczywistości kościelnej zabrała Polsce: archidiecezję gnieźnieńską, diecezję

Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego już w 1816 r. rozpoczęła rozmowy ze Stolicą Apostolską odnośnie do konieczności uregulowania granic diecezji w nowej rzeczywistości politycznej. Władze rosyjskie utworzyły w Królestwie Polskim osiem województw i optowano za taką samą liczbą diecezji¹³. Papieska bulla *Ex imposita nobis* z 1818 r. była konsekwencją decyzji zapadłych na Kongresie Wiedeńskim. Jej recepcja w prawodawstwie kościelnym przyniosła ze sobą szereg historycznych zmian. Archidiecezja gnieźnieńska utraciła spore terytorium na rzecz sąsiednich diecezji. Diecezję kujawsko-pomorską (włocławską) przekształcono w diecezję kujawsko-kaliską. Wykonawcą postanowień bulli w jej strukturach był bp Franciszek Skarbek-Malczewski, który dzięki zażyłej przyjaźni z ówczesnymi elitami politycznymi zadbał o utworzenie stosunkowo największej terytorialnie diecezji w Królestwie Polskim, którą miał zarządzać¹⁴. Została co prawda pomniejszona o obszar pomorski, ale rozbudowana w zdecydowanej większości o tereny gnieźnieńskie, z których przejęła 290 parafii z sześcioma kolegiatami (Kalisz, Sieradz, Łask, Wieluń, Uniejów i Chocz) z dawnych archidiakonatów: kaliskiego, uniejowskiego, gnieźnieńskiego, łęczyckiego, łowickiego i *Territorium Wielunense*¹⁵. W 1818 r. bp Franciszek Skarbek-Malczewski objął metropolię warszawską i jego miejsce zajął bp Andrzej Wołłowicz, zarządzając nią do nagłej śmierci 9 marca 1822 r. Kierował wszystkimi aktualnymi sprawami regulującymi adaptację przejętych i zastanych urzędów kościelnych w nowej rzeczywistości diecezjalnej¹⁶.

---

poznańską, włocławską, część płockiej i skrawki chełmińskiej i krakowskiej (okolice Kłobucka). Zob. Z. Kaczmarek, B. Leśniodorski, *Historia państwa i prawa Polski*, t. 2, Warszawa 1966, s. 465.

¹³ W skład organizacji kościelnej weszły: metropolia warszawska, diecezje: lubelska, płocka, włocławska, krakowska i nowo powstałe diecezje – janowska (podlaska), sandomierska i sejneńska (augustowska). Zob. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, s. 203–204.

¹⁴ Bp Franciszek Skarbek-Malczewski (1754–1819) – administrator apostolski diecezji poznańskiej (1806–1809), biskup diecezjalny kujawsko-pomorski (1815–1818), metropolita warszawski i prymas Królestwa Polskiego. Zob. M. Żywczyński, *Malczewski (Skarbek Malczewski) Franciszek h. Abdank (1754–1819) arcybiskup warszawski*, w: PSB, t. 19/1, red. E. Rostworowski, Wrocław 1974, s. 179–180; W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej. Archidiakonaty: kruszewicki i włocławski*, Włocławek 2014, s. 30.

¹⁵ B. Kumor, *Granice archidiecezji gnieźnieńskiej w tysiącleciu (1000–1939)*, PrKan, 9(1966), nr 3–4, s. 19, DOI: 10.21697/pk.1966.9.3-4.01; J. Szymański, *Granice diecezji kujawsko-kaliskiej*, ABiMK, 104(2015), s. 318, DOI: 10.31743/abmk.12511.

¹⁶ Bp Andrzej Wołłowicz (1750–1822) – pierwszy biskup kujawsko-kaliski (1818–1822). Zob. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska*, s. 82–85.

Zmiany polityczne miały swoje negatywne odzwierciedlenie w żywotności parafii w Krzepicach. W okresie pruskim proboszcz ks. Patrycy Jankowski CRL (1793–1803) w sposób specyficzny podchodził do nowych mocodawców. Zdaje się, że nie przykładał zbyt wielkiej wagi do tego, kto aktualnie sprawował władzę nad Polakami. Po homagium złożonym cesarzowi pruskiemu Fryderykowi Wilhelmowi II w Poznaniu w 1793 r., na którym osobiście się zjawił, starał się zaskarbić przychyłność nowych mocodawców. Sytuacja radykalnie zmieniła się po 1796 r., kiedy rząd pruski skonfiskował na rzecz skarbu państwa majątki ziemskie należące do Kościoła. Odtąd wypłacano duchownym skromną daninę w formie tzw. kongruy. Kilkuosobowy konwent zakonny w Krzepicach musiał poszukiwać utrzymania w sąsiednich parafiach, często wakujących, przez co w klasztorze przestała obowiązywać reguła zakonna. To wywołało gorszące zjawisko upadku obyczajowości wśród kanoników. Władze kościelne w 1803 r. uznały za konieczne usunięcie ks. Patrycego Jankowskiego CRL z probostwa i mianowały go prebendarzem kościoła szpitalnego w Krzepicach. To rozwiązanie nie przypadło mu do gustu, dlatego szukał wsparcia u władz pruskich. Te wstrzymywały przez pewien czas nominację nowego proboszcza, którym w końcu został ks. Stanisław Omiński CRL¹⁷ (1803–1808). Jego następcą był ks. Joachim Myszkierski CRL¹⁸, który stał się wykonawcą dekretu z 12 grudnia 1809 r., rozwiązującym krzepicki konwent kanonicki¹⁹. Podczas tych perturbacji cały czas na prebendzie urzędował ks. Patrycy Jankowski CRL, który snuł wraz z burmistrzem intrygi przeciw kolejnym proboszczom. Prebendarz definitywnie opuścił Krzepice w 1812 r., kiedy objął komendę w Grocholicach k. Piotrkowa. Niestety, dzięki zawartym umowom z miejscowymi posesorami oraz uzyskanym aprobatom jeszcze od

---

¹⁷ Ks. Stanisław Omiński CRL (przed 1775 – po 1810) – administrator krzepicki w okresie od 15 VII 1803 do kwietnia 1808 r. Zob. AACz, sygn. KD 121, Pismo Izby Administracji Publicznej Departamentu Kaliskiego z 15 IV 1807, s. 75–76; sygn. KD 121, Pismo abpa I. Raczyńskiego z 13 VIII 1808, s. 85–87.

¹⁸ Ks. Joachim Myszkierski CRL (1775–1825) – do Krzepic przybył w maju 1808 r. z probostwa we Mstowie k. Częstochowy. Posługę administratora krzepickiej parafii zakończył 17 VI 1810 i przeszedł na probostwo do Olsztyna k. Częstochowy. Zob. AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. F. Tańskiego do Jaśnie Oświeconego Mości Księcia Dobrodzieja z 10 V 1808, s. 69; Ignatius Archieppus Gnesnen z 7 VI 1810, s. 173–174; AACz, sygn. KM 4054, Księga urodzonych 1810–1811, s. 8.

¹⁹ AACz, sygn. KD 121, Pismo Izby Administracji Publicznej Departamentu Kaliskiego z 15 IV 1807, s. 75; Pismo ks. Franciszka Tańskiego do Jaśnie Oświeconego Mości Księza Dobrodzieja z 10 V 1808, s. 69; Pismo konsystorskie do Jaśnie Wielmożnego Pana Dobrodzieja w Warszawie z 14 V 1807, s. 77.

władz archidiecezji gnieźnieńskiej miał prawo otrzymywać wysokie pobory z dóbr przynależnych parafii krzepickiej. Przez kolejne lata, aż do swojej śmierci w 1834 r., „nękał” krzepickich proboszczów odnośnie do należnych mu subwencji. Wspomagał go w tym burmistrz Kacper Tarczałowski, który stale uprzykrzał życie kolejnym proboszczom poprzez sianie intryg i utrudnianie prac przy kościele i poklasztornej plebanii²⁰. Po objęciu probostwa przez pierwszego duchownego świeckiego ks. Ignacego Burdzińskiego²¹ w 1810 r. sytuacja zdawała się lekko normalizować, jednak stosunkowo szybko przystał na nieoficjalną możliwość wzbogacenia się ze sprzedaży cegły poklasztornej, co zostało ustalone z ks. Patrycem Jankowskim CRL. Sprawa ta była jednak nieustalona dostatecznie z władzami kościelnymi, które zakazały sprzedaży materiałów budulcowych. W związku z takim stanem rzezy ks. Ignacy Burdziński po kilku miesiącach, w ogniu krytyki parafian, odszedł z Krzepic²². Wszyscy wymienieni duchowni utrzymywali bardzo przyjazne stosunki z burmistrzem, który chciał przede wszystkim pozyskać cegłę. W zamian władze miejskie pobierały bardzo niski podatek od klasztoru²³. Przyjście ks. Franciszka Sienickiego pod koniec grudnia 1810 r. początkowo wydawało się przeciętnym, co było błędnym wrażeniem. Pracował w Krzepicach do 1824 r. i podczas jego zarządu doszło do historycznej zmiany przynależności parafii, którą przeniesiono spod zarządu archidiecezji gnieźnieńskiej do kujawsko-kaliskiej, kiedy pod jego okiem podejmowano próby uregulowania szeregu spraw spornych z dawnych lat²⁴.

2. Ks. Franciszek Sienicki wobec wyzwań duszpasterskich

Ks. Franciszek Sienicki od pierwszych chwil pobytu w Krzepicach spotykał się z niechęcią wobec swojej osoby ze strony części parafian,

---

²⁰ AACz, sygn. KK 173, Pismo KRWRiOP z 4 III 1828, s. 355–356; *Directorium officii divini ac missarum ad usum almae ecclesiae metropolitanae et Archidioecesis Gnesnensis pro Anno Domini 1817*, s. 99.

²¹ Ks. Ignacy Burdziński (1763–1836) – administrator probostwa krzepickiego od 15 VI do 15 XII 1810 r. Z Krzepic przeszedł do parafii w Czastarach, gdzie pracował do swojej śmierci. Zob. *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro Anno 1837*, Varsaviae [brw.], s. 116.

²² AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. I. Burdzińskiego do Jaśnie Wielmożnego Pana i Dobrodziejca z 27 XI 1810, s. 212; Pismo magistratu krzepickiego do Jaśnie Oświeconego MJ Księcia Arcybiskupa Gnieźnieńskiego z 9 XI 1810, s. 205–206.

²³ AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. Siennickiego do Jaśnie Oświeconego Pana z 11 IV 1812, s. 235.

²⁴ *Directorium officii divini ac missarum almae ecclesiae metropolitanae Archi-Dioecesis Gnesnensis pro anno Domini 1816*, Posnaniae 1817, s. 117.

którzy posiadali wspólne interesy z burmistrzem oraz byłym proboszczem ks. Patrycyem Jankowskim CRL. Włodarz miasta pełniąc urząd od 1802 r., nie przypuszczał, że nowy proboszcz może nie być przychylny jego planom. Duchowny był zdecydowanym przeciwnikiem nowych rozporządzeń cywilnych, zwłaszcza obowiązku pełnienia zadań urzędnika stanu cywilnego, które nałożył na proboszczów kodeks Napoleona. Na tym tle duchowny odmawiał uzupełniania ksiąg metrykalnych, które naprzemiennie uzupełniał z burmistrzem. Ponadto uważał włodarza miasta za marionetkę na usługach Francuzów, a od 1815 r. Rosjan, gdyż obserwował jego umizgi wobec nich²⁵. Burmistrz nie pozostawał dłużny proboszczowi. Sobie znanymi sposobami przekonywał wiele osób, które utrudniały mu zarząd parafią i podważały jego dobre imię. Należy zaznaczyć, że przyczyną sporu między nimi stało się wstrzymanie przez ks. Franciszka Sienickiego wydawania cegły z rozbiaranego skrzydła klasztoru, którą zakupił burmistrz według dawnych umów. W tej sprawie w latach 1811–1816 odbyło się wiele indagacji sądowych. Względne rozwiązanie problemu nastąpiło w listopadzie 1818 r., a więc już w strukturach diecezji kujawsko-kaliskiej. Dzięki szerokiej korespondencji urzędowej skupionej wokół tego tematu ukazane są meandry problemów, z jakimi musiał mierzyć się ks. Franciszek Sienicki w okresie przełomowym inkorporowaniu parafii do diecezji kujawsko-kaliskiej²⁶.

2.1. Problemy kadrowe i duszpasterstwo

Po kasacji krzepickiego konwentu kanoników regularnych w grudniu 1809 r. rozpoczął się trudny okres w obsadzie personalnej parafii. Ks. Franciszek Sienicki w 1815 r. zaznaczał, że bardzo trudno było znaleźć wikariuszy do parafii wysuniętych na krańce południowo-zachodnie archidiecezji, ulokowanych w dużej odległości od Gniezna²⁷. Duchowny widział rozwiązanie problemu przez oddelegowanie do współpracy zakonników z konwentów z: Jasnej Góry, Piotrkowa, Widawy, Wielunia, Wieruszowa, Koła lub Złoczewa. W tym okresie najczęściej pomagali paulini z Częstochowy i Wieruszowa, ale były to tylko rozwiązania tymczasowe²⁸. Parafianie długo nie mogli pogodzić się z faktem odejścia kanoników

---

²⁵ AACz, sygn. KP 195, Odpowiedź ks. F. Sienickiego na skargę K. Tarczałowskiego z 22 VI 1815, s. 198; Interrogatoria odwodowe z strony ks. F. Sienickiego, s. 475–479.

²⁶ AACz, sygn. KD 122, Protokół z 21 XI 1818, nlb.

²⁷ AACz, sygn. KK 24, Pismo Prześwietnego Konsystorza Generalnego z 23 VI 1815, s. 5–6.

²⁸ AACz, sygn. KP 195, Odpowiedź na punkty skargi od Magistratu Miasta Krzepice przeciw proboszczowi ks. F. Sienickiemu podane, s. 175.

regularnych i brakiem solennych celebr liturgicznych odprawianych przez kilku duchownych. Stanowisko jednego z krzepiczian – Franciszka Korczakowskiego: „ludziom się widzi dziwne, że ksiądz proboszcz będąc sam nie może tak odprawiać wspaniale ceremonii kościelnych, jak wtenczas kiedy kilku mieszkało kanoników”, było aktualne w 1818 r., gdy pewne stało się, że w Krzepicach nie będzie dwóch wikariuszy²⁹. W tym okresie w parafii mieszkało ok. 1500 chrześcijan, jednak jej rozległość, dwujęzyczność (koloniści niemieccy) oraz prężnie działające trzy bractwa: różańcowe, św. Józefa i św. Anny, skupiały rzesze wiernych, również spoza parafii. Ponadto pobożność ludowa związana z celebrą 11 odpustów parafialnych i korzystaniem z sakramentów w dni jarmarczne przez katolików z miejscowości znajdujących się w sporej odległości od Krzepic (zwłaszcza ze Śląska: Bodzanowice, Wichrów, Sternalice i Olesno), wymagała obecności co najmniej dwóch księży do posługi w dni powszednie³⁰.

W latach 1810–1812 ks. Franciszek Sienicki korzystał z pomocy prebendarza szpitalnego ks. Patrycego Jankowskiego CRL. Ten posiadał wspólne interesy z burmistrzem z dawnych lat, dlatego znajdował się w opozycji do duchownego i wszelkimi możliwymi sposobami dyskredytował jego osobę. Proboszcz początkowo nie był tego świadomy. Z racji, że w pierwszych latach był zobowiązany dokończyć budowę plebanii na poprzednim probostwie w Grochowach kilkukrotnie opuszczał Krzepice. Kiedy powracał, stwierdzał karygodną posługę kapłańską w wymiarze sakramentalnym i obyczajowym wydelegowanego prebendarza. W ramach dyscypliny odebrał mu jednorazowo wypłatę akcydensu i połowę dochodu z wizyty kolędowej³¹. Kiedy ks. Patrycy Jankowski CRL w 1812 r. opuścił Krzepice nadal posiadał popieczników w krzepickiej radzie miejskiej. Z poruczenia byłego prebendarza wielokrotnie składali wnioski przez prefekta departamentu kaliskiego do abp. Ignacego Raczyńskiego w sprawie braku dwóch wikariuszy³². Burmistrz uczynił z tego podstawowy

---

²⁹ AACz, sygn. KP 195, Protokół sprawy z 20 VI 1814, s. 81–82.

³⁰ AACz, sygn. KK 172, Spis funduszów i przychodów rocznych probostwa krzepickiego z 20 XI 1818, s. 432; sygn. KP 329, Księga Bractwa św. Józefa, s. 19–20; Księga Bractwa św. Anny, s. 162.

³¹ AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. P. Jankowskiego do Jaśnie Oświeconego Mości Księcia Pana mojego Najłaskawszego z 26 II 1812, s. 217–218.

³² AACz, sygn. KP 195, Pismo magistratu krzepickiego do Jaśnie Wielmożnego Prefekta Departamentu Kaliskiego z 1 III 1815, s. 15; Ignatius Comes Nałęcz de Małoszyn et Raczyno Raczyński z 22 III 1815, s. 19.

zarzut wobec proboszcza i podnosił go podczas każdej nadarzającej się sposobności. Włodarz miasta rozpowszechniał informację, że „kłótnie i procesy są jego [proboszcza – przyp. autora] powszechną zabawą”. Pewien spokój zapanował po odejściu z Krzepic ks. Patrycego Jankowskiego CRL w 1812 r., jednak nie dawał on o sobie zapomnieć do śmierci w 1834 r. Wiązało się to z uzyskaniem dla siebie za polubowne zrzeczenie się probostwa krzepickiego stałej wypłaty z krzepickiego beneficjum oraz z zapisów procentów z kilku dóbr ziemskich od okolicznych posesorów, z którymi żył w komitywie w dawnych latach³³.

Jedynym czynnym kapłanem wspomagającym ks. Franciszka Sienickiego był rodak krzepicki ks. Ignacy Westerowski³⁴. Abp Ignacy Raczyński 28 listopada 1813 r. mianował go prebendarzem szpitalnym w Krzepicach z zadaniami wikariusza przy kościele parafialnym, które mógł wypełniać według własnego uznania³⁵. Był to układ nieco problematyczny dla proboszcza, gdyż jego posługa w kościele była wyrazem jego dobrej woli i zależała od aktualnej kondycji zdrowotnej. Ks. Ignacy Westerowski zdecydowaną większość swojego życia kapłańskiego spędził w Mszczonowie jako mansjonarz przypisany do ołtarza św. Leonarda w kolegiacie w Łowiczu. Pogarszający się stan zdrowia zmusił go w 1810 r. do złożenia dotychczasowego urzędu. W 1812 r. wrócił do rodzinnych Krzepic, gdzie nie chciał pełnić żadnej funkcji kościelnej. Był sceptyczny do osoby ks. Patrycego Jankowskiego CRL, który permanentnie stwarzał napiętą atmosferę w całej parafii. Kiedy zakonnik na dobre opuścił stanowisko prepozyta szpitalnego, ten nadal nie zdecydował się wspomóc osamotnionego proboszcza. Władze kościelne nalegały na niego, by za poborem

---

³³ AACz, sygn. KP 195, Pismo Naczelnika powiatu wieluńskiego i częstochowskiego Zubowicza do Wiel. JX. Officjała Chrzanowskiego, s. 7; sygn. KD 121, Registr wydatków w ciągu administracji czwarto letniej probostwa krzepickiego przez ks. Stanisława Omińskiego odbywana od dnia 2 miesiąca lipca roku 1806/7, s. 41; Pismo ks. F. Siennickiego do Jaśnie Oświeconego Pana z 11 IV 1812, s. 239.

³⁴ Ks. Ignacy Westerowski (1757–1820) – urodzony w Krzepicach z rodziców Andrzeja i Agnieszki z d. Kozubskiej. Do kapłaństwa przygotowywał się w Łowiczu, a święcenia prezbiteratu przyjął w 1781 r. w Gnieźnie. Zob. AACz, sygn. KD 121, Actum Krzepicensis in residential praepositi ecclesiae parochialis ejusdem z 7 VII 1812, s. 391; sygn. KM 4064, Księga zmarłych 1820, s. 12; *Directorium officii divini ac missarum juxta rubricas Archidioecesis Gnesnensis pro Anno Domini 1807*, s. 115; *Directorium officii divini ac missarum ad usum almae Ecclesiae Metropolitanae et Archi-Dioecesis Gnesnensis 1812*, Posnaniae [brw], s. 95.

³⁵ AACz, sygn. KK 24, Pismo abpa Ignacego Raczyńskiego do ks. F. Siennickiego z 28 XI 1813, s. 1; Pismo Prześwietnego Konsystorza Generalnego z 23 VI 1815, s. 6–11.

wypłaty objął obowiązki wikariusza w parafii, jednak stale odmawiał³⁶. Przystał natomiast na objęcie prebendy szpitalnej. W końcu zlecono mu odprawianie nabożeństw w kościele św. Jakuba, gdyż „kościół parafialny nie jest bardzo odległy od szpitalnego³⁷”. Tym sposobem przydzielono wikariusza i „przyzwyczajeni mieszczanie krzepiccy do co najmniej dwóch mszy w niedziele i święta, mogli z domownikami dzielić się porą wyjścia na msze”. Część jego utrzymania stanowił pobór z beneficjum szpitalnego³⁸. Duchowny cieszył się dużym szacunkiem rodaków. Burmistrz, w swoim zjadliwym stylu, uznawał go za „jedynego sprawiedliwego” księdza w Krzepicach, co oczywiście było uszczypliwością wobec proboszcza³⁹. Stan zdrowia prebendarza w 1818 r. zdecydowanie się pogorszył. Był zmuszony przenieść się z prebendy do krewniaka Wojciecha Zjawionego w Krzepicach. Odtąd nie udzielał się duszpastersko. Zmarł 4 maja 1820 r. i spoczął na miejscowym cmentarzu za miastem⁴⁰.

Ks. Franciszek Sienicki z radością przyjął fakt przydzielenia do parafii pełnoprawnego wikariusza, człowieka młodego – ks. Józefa Brzezińskiego⁴¹. Wikariusz zaznaczył w swoim *curriculum vitae*, że po przyjętych święceniach kapłańskich 5 kwietnia 1817 r. został mianowany na wikariat do Krzepic. Niestety, nie potwierdzają tego katalogi diecezjalne. Najprawdopodobniej władze kościelne, wiedząc o pobycie w Krzepicach jeszcze sprawnego ks. Ignacego Westerowskiego pozwoliły młodemu kapłanowi rozpocząć studia w Krakowie, gdzie uczył się jeszcze przed wstąpieniem do seminarium⁴². W związku z tym ks. Franciszek Sienicki blisko dwa lata (1818–1820) w pojedynkę odpowiadał za posługę duszpasterską w parafii. Na pewno wikariusz rozpoczął faktyczny pobyt w parafii po śmierci ks. Ignacego Westerowskiego w 1820 r. Jego współ-

---

³⁶ Tamże, s. 5–6.

³⁷ Tamże, s. 6.

³⁸ Tamże, s. 11.

³⁹ AACz, sygn. KP 195, Pismo Kacpra Tarczałowskiego do Prześwietnej Komisji z 8 VI 1815, s. 40–41.

⁴⁰ APŁ, sygn. 39/1/0/1/597, Raport z odbytej rewizji miasta narodowego Krzepice z 4 VI 1818, s. 19; AACz, sygn. KM 4064, Księga zmarłych 1820, s. 12.

⁴¹ Ks. Józef Brzeziński (1789–1855) – urodzony w Klonowej k. Złoczewa w szlacheckiej rodzinie. Wykazywał się dużą zdolnością umysłową. Po edukacji w szkole elementarnej w Wieluniu kontynuował naukę w Krakowie. W 1815 r. wstąpił do seminarium w Łowiczu. Zob. ArDWł, AKGWł, Akta personalne Józefa Brzezińskiego, sygn. AKGWł. pers. 36, *Curriculum vitae* ks. Józefa Brzezińskiego, s. 1.

⁴² Tamże.

praca z proboszczem układała się pomyślnie i trwała do ich wspólnego odejścia z Krzepic w 1824 r.⁴³

Pomimo problemów personalnych ks. Franciszek Sienicki w strukturach nowej diecezji utrzymał zwyczaj celebrowania 11 odpustów, co silnie wpływało na tożsamość religijną mieszkańców Krzepic⁴⁴. Na początku 1819 r. podjął starania u władz kościelnych o uregulowanie należności dla Bractwa Różańca Świętego w Krzepicach z dóbr w Niemojewie, które w połowie XVIII w. zapisał m.in. Stanisław Winer, Michał Chotecki i Wojciech Niemojewski w wysokości 4% od 400 zł w skali rocznej, które z czasem wzrosły do 800 zł, później do 1200 zł. W 1818 r. pojawiły się problemy z uzyskaniem tych kapitałów. Duchowny wykazywał się sporą determinacją w tej sprawie, gdyż skarbona bracka wystawiana w kościele powodowała mniejsze datki na potrzeby remontowe kościoła⁴⁵. Ponadto władze kościelne w 1817 r. zleciły proboszczowi podjęcie w czasie kazań niedzielnych i katechez tematycznych nauk ułożonych przez homiletów z seminarium. Ks. Franciszek Sienicki kontynuował powyższe wytyczne również w ramach nowej diecezji, uważając program za przemyślany i konstruktywny. Opracowanie było podzielone na kilka kręgów tematycznych: o sumieniu, o wolności wiernych, o moralnym prześladowaniu wiernych, o przewrotności ludzkiej, o pomocy religii w przeciwnościach, o wpływie religii na pomyślność, o miłości pochwał, o okazjach grzechowych, o pijaństwie i o spowiedzi⁴⁶.

2.2. Troska o zewnętrzną stronę kościoła

Wojny napoleońskie i związane z nimi furaże nakładane na mieszkańców Krzepic ograniczały możliwości składania dodatkowych ofiar na potrzeby kościoła. Ponadto subwencje rządowe na ten cel nie pokrywały wszystkich wydatków. Do koniecznych napraw należało uzupełnienie

---

⁴³ Tamże, Notatka na okładce teczki, nlb.; *Directorium officii divini ac ad cleri saecularis dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro anno 1822*, Varsaviae 1822, nlb.

⁴⁴ Dni odpustowe przypadały w następujące wspomnienia i święta liturgiczne: Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny, Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, św. Doroty, św. Józefa, Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, św. Jakuba, św. Anny, Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, Narodzenia Matki Bożej, Matki Bożej Różańcowej, Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej. Zob. AACz, sygn. KD 122, Protokół z 20 XI 1818, nlb.

⁴⁵ AACz, sygn. KD 122, Protokół z 21 XI 1818, nlb.; K. Kęsik, *Bractwo Różańca Świętego w Krzepicach w latach 1686–1941*, w: *Blisko i daleko. Sympozjum – Praszka 2021*, red. Z. Włodarczyk, Wieluń – Praszka 2022, s. 44, 51.

⁴⁶ AACz, sygn. KD 126, Tematy do kazań 1818, s. 236–237.

miedzianej blachy na dachu kościoła oraz renowacja zewnętrznej strony kaplic bocznych.

Od czasu wymiany gontowego poszycia dachu na blachę miedzianą w 1783 r. nie przeprowadzono kontrolnej rewizji jego stanu. Podczas jesiennych wichur w 1811 r. oderwało się kilka łąt miedzianych, co powodowało zalewanie sklepienia kościoła. W 1814 r. burmistrz Kacper Tarczałowski donosił władzom państwowym i kościelnym, że proboszcz wykonał z tej blachy brytfanny do wypieków, co było kłamstwem⁴⁷. Pałacą sprawą było również zamontowanie tzw. dymiarek na dachu, które przez kanoników regularnych zostały zmienione z miedzianych na drewniane. To powodowało zalewanie wiązek dachowych, a gnijące gonty zawilgacały strych świątyni. Ks. Franciszek Sienicki spuentował tragiczny stan kościoła słowami: „kanonicy do fabryk [budowy – przyp. autora] niezdatni, przyklejali daszki do murów jak jaskółki swe gniazda”⁴⁸. Niepokój budził również stan wieży będącej jednocześnie dzwonnicyą dla trzech dzwonów. Utrzymujący je wiązerek nie był konserwowany od niepamiętnych czasów, obecnie z racji cieknącej wody przegnił od wierzchniej strony, z której wypadła część gwoździ. Zły stan konstrukcji proboszcz oddał słowami: „dzwony tylko na włosku, jak mówią, trzymają się”⁴⁹. Jedynie w 1816 r. udało się zamontować nowe schody na chór kościelny i do dzwonnicy, gdyż dotychczasowe były całkowicie zdezelowane⁵⁰. W opłakanym stanie znajdowała się elewacja kaplicy Jezusa Ukrzyżowanego od strony północnej kościoła oraz kaplica św. Józefa od strony południowej. Z racji braku rynien woda opadowa płynęła bezpośrednio po murach. Z kaplicy północnej na wysokość metra od gruntu odpadł tynk. Stan drugiej kaplicy był podobny. Majster budownictwa określił, że podmokłe ściany w niedługiej perspektywie nie utrzymają sklepień obu kaplic. Sprzedaż sreber kościelnych na cel remontów nie uzyskała aprobaty parafian⁵¹.

---

⁴⁷ AACz, sygn. KP 195, Protokół sprawy z 22 VI 1814, s. 97.

⁴⁸ AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. F. Sienickiego do Jaśnie Oświeconego Księcia z 26 IV 1812, s. 265–266.

⁴⁹ Tamże, s. 263.

⁵⁰ Kacper Tarczałowski w indagacji sądowej przeciw proboszczowi w 1816 r. podał, że duchowny odremontował jeden organ, natomiast inni, jak np. Tomasz Raczyński zapewniali o naprawie obu instrumentów chórowych. Zob. AACz, sygn. KP 195, *Ad acta* w sprawie K. Tarczałowskiego przeciw ks. F. Sienickiemu z 4 VI 1816, s. 513; Pismo komisji sądowej z 4 VI 1816, s. 376–379.

⁵¹ AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. F. Sienickiego do Jaśnie Oświeconego Księcia z 26 IV 1812, s. 263.

W 1815 r. powołano komisję duchowo-cywilną, która nakazała wyznaczyć subwencję na remont części dachu⁵². Kiedy w 1816 r. pojawiła się nadzieja na pokaźną sumę z kompetencji rządowych na kompleksowy remont, burmistrz sobie znanymi sposobami wstrzymał je. Mury kościelne niszczały, ale proboszcz nie miał środków na ich naprawę z racji braku dotacji rządowych⁵³. Podczas lustracji zabudowy w listopadzie 1818 r. urzędnicy województwa kaliskiego radzili, aby miedź z dachu w całości ściągnąć i sprzedać, a w jej miejsce położyć dachówkę. Pozyskane pieniądze postulowali przeznaczyć na budowę nowej plebanii. Na szczęście nie doszło do zrealizowania tej kuriozalnej wskazówki. Niestety, w kolejnych latach nie uzupełniono braków w poszyciu dachu, co zrealizowano dopiero w 1830 r.⁵⁴

2.3. Nieporozumienia związane z budynkiem poklasztornym

Po sekularyzacji parafii w 1809 r. klasztor popadał w coraz większą ruinę. Stan techniczny obiektu już przed tą datą był w tragicznym położeniu. W dużej mierze doprowadziły do tego problemy finansowe wynikłe z zaboru gruntów parafialnych oraz braku stałych mieszkańców, którzy dbaliby o kompleks zakonny. Władze państwowe dążyły do całkowitej rozbiórki gmachu składającego się z dwóch skrzydeł, ale oponowała strona kościelna. Ks. Franciszek Sienicki dostrzegał w budynku dobre miejsce na urządzenie w nim plebanii, dlatego podjął konieczne kroki zmierzające do jego remontu. Duchowny bardzo szybko zorientował się, że znana w parafii sprawa rozbiórki nieużytkowej części klasztoru zainicjowana przez ks. Patrycego Jankowskiego CRL, kontynuowana przez ks. Ignacego Burdzińskiego, była ustawiona z burmistrzem z odpowiednimi klauzulami urzędów państwowych i kościelnych, nie do końca posiadających korzystne zapisy dla parafii. Oficjał i archidiakon wieluński ks. Hipolit Chrzanowski⁵⁵ z ramienia władz diecezjalnych

---

⁵² AACz, sygn. KP 195, Pismo Komisji Duchownej do Prześwietnego Konsystorza Generalnego z 24 VI 1815, s. 253–255.

⁵³ AACz, sygn. KP 195, Pismo komisji sądowej z 4 VI 1816, s. 287–290.

⁵⁴ AACz, sygn. KD 122, Protokół z 21 XI 1818, nlb.; Cieśla, *Blask dawnych Krzepic*, s. 235.

⁵⁵ Ks. Hipolit Chrzanowski (1765–1848) – urodzony w Rększowicach k. Częstochowy, sędzia surogat wieluński i kanonik tamtejszej kolegiaty, proboszcz w Dzierżkowicach w latach 1791–1848, ostatni archidiakon *Territorium Vielunense*. Zob. K. Kęsik, *Pruska dominacja w Territorium Vielunense (1793–1806)*, „Rocznik Wieluński”, 20(2020), s. 104.

asygnował kontrakt zakupu cegły przez burmistrza⁵⁶. Duchowny jednak nie wyraził zgody na bezmyślne jej wybieranie, zwłaszcza że zaczęło to zagrażać konstrukcji obiektu⁵⁷.

Po częściowym zakończeniu prac rozbiórkowych udało się proboszczowi uzyskać ze sprzedanego materiału 300 zł. Dochód ten nie wystarczył nawet na zakup potrzebnego żelaza i drewna do naprawy części klasztoru⁵⁸. W połowie 1812 r. udało się doprowadzić do widocznego oddzielenia mieszkalnej części poklasztornej od burzonego pawilonu postawionego równoległe do kościoła. Pozostawiona część stworzyła mieszkania dla proboszcza i dwóch wikariuszy, które nadal wymagały przebudowy i sporych nakładów finansowych⁵⁹. W 1815 r. pojawił się poważny problem, gdyż burmistrz odmówił wstawienia drzwi i okien w miejscach, w których rozebrane skrzydło klasztoru łączyło się z pozostałym budynkiem⁶⁰. Proboszcz chciał doprowadzić do męskiej ugody w tej sprawie. Kiedy władarz miasta poważnie zachorował, duchowny udał się do jego domu, aby się pogodzić i porozmawiać w sprawach wspólnych. Niestety, burmistrz ten gest uznał za punkt do dalszych oskarżeń kapłana i w obecności swoich żydowskich sług obrażał go zwrotami: „pop, szelma i łajdak”⁶¹. W wyniku sprawy sądowej o cegłę klasztorną proboszcz przyznał się, że obejmując krzepickie probostwo przystał na ugodę zawartą między burmistrzem i ks. Hipolitem Chrzanowskim. Jednak czując się odpowiedzialnym za majątek kościelny, widząc nieodpowiedzialne wybieranie cegły przez najemników burmistrza, radykalnie nakazał zaprzestać tego proceduru. Cegłę grabiono bez opamiętania, przez co naruszono ścianę nośną skrzydła klasztoru na osi północ-południe, które miało być plebanią. Robotnicy nie nosili się z zamiarem wzmocnienia powstałej szkody, co doprowadziło proboszcza do złości i wypędzenia ich z placu. Duchowny oznajmił, że reszty zakupionej cegły nie wydał, gdyż była konieczna do

---

⁵⁶ AACz, sygn. KP 195, Pismo K. Tarczałowskiego do Prześwietnej Komisji z 8 VI 1815, s. 39.

⁵⁷ AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. F. Sienickiego do Jaśnie Oświeconego Pana z 11 IV 1812, s. 235.

⁵⁸ AACz, sygn. KD 121, Pismo ks. F. Sienickiego do Jaśnie Oświeconego Księcia z 26 IV 1812, s. 264.

⁵⁹ Tamże, s. 263–264.

⁶⁰ AACz, sygn. KP 195, Protokół sprawy między K. Tarczałowskim a ks. F. Sienickim z 13 VIII 1814, s. 57.

⁶¹ AACz, sygn. KP 195, Odpowiedź ks. F. Sienickiego na skargę K. Tarczałowskiego z 22 VI 1815, s. 198.

napraw nieprzewidzianych szkód w czasie rozbiórki. W toku rozpraw sądowych burmistrz miał do 1816 r. naprawić wyłomy w ścianach i zamontować okna i drzwi, ale nic takiego nie miało miejsca. W 1817 r. w czasie lustracji miasta urzędnicy potwierdzali fatalny stan obiektu poklasztornego, który wyglądał nadal jak plac budowy. Sprawa nie była rozwiązana jeszcze po 1818 r.⁶²

Na krótko przed 1818 r. wyszła na jaw jeszcze inna intryga burmistrza, która była umówiona z byłym administratorem ks. Ignacym Burdzińskim. Ustalili wówczas, że na parterze pozostałego skrzydła klasztoru burmistrz urządzi dodatkowy magazyn zbożowy na rzecz aprowizacji wojskowych, co należało do obowiązków gminnych. Ks. Franciszek Sienicki doprowadził do jego użyteczności i urządził tam spichlerz kościelny. Z tego względu duchowny miał wiele stresujących sytuacji. W 1816 r. Kacper Tarczałowski coraz mocniej nalegał na proboszcza, aby ten oddał parter plebanii na potrzeby miejskiego magazynu⁶³. Opór duchownego był na tyle silny, że burmistrz z kilkoma poplecznikami w akcie desperacji napadł na plebanię, niszcząc część cmentarza kościelnego. Sprawa nie została rozwiązana i powracała w dyskusji lokalnej długo po 1818 r.⁶⁴

Jesienią 1818 r. w diecezji kujawsko-kaliskiej pojawiły się zawirowania związane z mianowaniem wykonawcy bulli *Ex imposita nobis* bp. Franciszka Skarbek-Malczewskiego metropolitą warszawskim. Sprawy wewnątrz diecezji zeszyły na dalszy plan i kierowali nimi oraz głos decyzyjny posiadali delegaci biskupa. W związku z takim stanem rzeczy w listopadzie 1818 r. komisja kościelna pod przewodnictwem ks. Franciszka Sosnowskiego i Karola Głotza postulowała radykalne rozwiązania w sprawie poklasztornej zabudowy. Radzono rozebrać pozostałości zdewastowanego skrzydła klasztoru i z pozyskanej cegły wystawić nowy dom dla proboszcza, wikariusza i służby kościelnej. Ze względu na już wykonane prace restauracyjne przy skrzydle mieszkalnym pomysł ten nie mógł być wzięty pod rozwagę. Inna propozycja powyższych urzędników była jeszcze bardziej

---

⁶² AACz, sygn. KP 195, *Ad acta* w sprawie Tarczałowskiego przeciw ks. F. Sienickiemu z 4 VI 1816, s. 496; APŁ, sygn. 39/1/0/1/597, Lustracja miasta Krzepice z 1817, s. 5.

⁶³ AACz, sygn. KP 195, Pismo komisji sądowej z 4 VI 1816, s. 287–290; Stan sprawy i kontrowersji pomiędzy K. Tarczałowskim burmistrzem Miasta Krzepice skarżącym w jednej, a ks. F. Sienickim oskarżonym w drugiej sprawie, s. 562–563.

⁶⁴ Świadcami tego byli: Karol Szefer, Tomasz Kulejowski i Ignacy Tempich. Zob AACz, sygn. KP 195, Odpowiedź na punkty skargi od Magistratu Miasta Krzepice przeciw proboszczowi ks. F. Sienickiemu podane, s. 177.

niedorzeczna – radzili z dachu kościoła ściągnąć miedź, aby pozyskane pieniądze z jej sprzedaży przeznaczyć na budowę nowej plebanii; kościół postulowali pokryć dachówką. Łatwo zauważyć, że w natłoku wydarzeń politycznych na płaszczyźnie ogólnodiecezjalnej brakowało zdrowego rozsądku w wielu kwestiach administracyjno-gospodarczych⁶⁵. W tej kwestii ks. Franciszek Sienicki zdaje się, że był bezradny. Wielkim wysiłkiem doprowadził do używalności w części mieszkalnej dwa pokoje na piętrze, jeden dla siebie i drugi dla wikariusza, nad którymi położono nowy gont. W reszcie obiektu, zdezelowanym przez bezrozumną rozbiórkę, brakowało drzwi, okien oraz pieców kaflowych. W 1824 r., kiedy duchowny odchodził z Krzepic, a wraz z nim przestraszony niepewnością przyszłego bytu wikariusz, nikt nie przejmował się sprawami prowincjonalnej parafii (parafianie borykali się z własną biedą, władze kościelne w tym czasie dywagowały nad sprawą wyższości Kalisza nad Włocławkiem w sprawie ostatecznej rezydencji biskupa)⁶⁶.

Pozostała zabudowa gospodarcza w okresie zmian przynależności diecezjalnej prezentowała się równie mizernie. Jedyne w latach 1810–1816 ks. Franciszek Sienicki położył nowy gont na browarze plebańskim, z którego piwo było przeznaczone przede wszystkim dla pracowników kościelnych i majstrów budowlanych⁶⁷. Po 1818 r. budynek popadł w całkowitą ruinę i przed 1840 r. został rozebrany⁶⁸.

2.4. Upadek prebendy szpitalnej⁶⁹

Opieka dobroczynna była znana w Krzepicach od powstania prebendy szpitalnej w 1436 r. Funkcjonowała do śmierci ostatniego prebendarza ks. Ignacego Westerowskiego w 1820 r. Duchowny co najmniej od 1818 r. był już obłożnie chory i nie spełniał zadań duszpasterskich. Pod jego nieobecność, w myśl nowych przepisów rosyjskich, Komisja Województwa Kaliskiego 22 listopada 1818 r. przeprowadziła wielowymiarową lustrację

⁶⁵ AACz, sygn. KD 122, Protokół z 21 XI 1818, nlb.

⁶⁶ AACz, sygn. KD 122, Protokół wizytacji parafii krzepickiej z 23 XII 1824, s. 24; Gręźlikowski, *Działalność kościelna biskupów włocławskich w okresie kujawsko-kaliskim diecezji*, s. 137.

⁶⁷ AACz, sygn. KP 195, Zeznania ks. F. Sienickiego, nlb.; Pismo komisji sądowej z 4 VI 1816, s. 299–301, 376–379.

⁶⁸ AACz, sygn. KD 122, Spis inwentarza kościelnego i ekonomicznego probostwa krzepickiego przy oddaniu tegoż w administrację ks. A. Zarembie 20 VII 1839, s. 232.

⁶⁹ Por. K. Kęsik, *Budynki prepozytury szpitalnej w Krzepicach w końcowym okresie istnienia (1793–1821)*, StWł, 25(2023), s. 609–635, DOI: 10.52404/ttnwloc.stwl.25.28.

całego beneficjum szpitalnego wraz z opisem zakresu koniecznej pomocy dla ubogich i chorych. Opis technicznego stanu całej prebendy był drugoczący, co w tym czasie faktycznie miało miejsce⁷⁰.

Już w realiach nowej przynależności diecezjalnej, w czerwcu 1820 r. władze wojewódzkie przedstawiły wniosek o całkowitym oddaniu kompleksu prepozytury władzom miejskim. Budynek kościoła postulowano rozebrać i z odzyskanego materiału postulowano zbudować szkołę elementarną. Był to projekt nieakceptowany przez stronę kościelną. Druga możliwość zakładała przekazanie funduszy ze sprzedanych materiałów na odprawianie tygodniowo jednej mszy przez miejscowego proboszcza jako zadośćuczynienie za zapisy funduszowe na rzecz szpitala⁷¹. Po kilku tygodniach specjalna komisja ekonomiczna okręgu piotrkowskiego oświadczyła, że fundusze nie mogą być przekazane na inny cel jak tylko na rzecz ubogich, natomiast istniała możliwość przeznaczenia materiałów drewnianych na budowę szkoły, a utensylia kościelne można było sprzedać za zgodą władzy kościelnej. Przydzielono również wtedy dochód probostwu parafialnemu i ks. Franciszek Sienicki miał wypłacać subwencję prebendarzowi. Burmistrz Kacper Tarczałowski optował, aby dochód z oblig funduszowych przekazać w całości proboszczowi parafii, budynki przeznaczyć na rzecz miasta, które odpowiadałoby za ubogich i chorych. Lustratorzy wyraźnie zaznaczyli, aby po śmierci obecnego prebendarza władze diecezjalne nie mianowały nowego administratora w jego miejsce. Włodarz miasta zgłosił możliwość przekazania kościoła zamieszkującej okolicę mniejszości protestanckiej. Władze kościelne nie wyraziły na to zgody i oczekiwały innych rozwiązań⁷².

Dopiero 21 listopada 1821 r., po licznych konsultacjach między władzami państwowymi i kościelnymi, wydano ostateczną zgodę na połowiczny podział dochodów z beneficjum szpitalnego na rzecz kościoła parafialnego i utrzymania ubogich w przytułku, którym odtąd zarządzał magistrat miejski. W imieniu miasta placówką kierowali dawni prowizorowie, którzy prowadzili podstawowe prace renowacyjne przy szpitalu. Duchowni z parafii raz w tygodniu odprawiali jedną mszę w intencji darczyńców

---

⁷⁰ Tamże, s. 615.

⁷¹ AACz, sygn. KK 24, Pismo Komisji Województwa Kaliskiego do Jaśnie Wielmożnego Jmc Księdza Wołłowicza Biskupa Diecezji Kaliskiej z 16 VI 1820, s. 17.

⁷² AACz, sygn. KK 24, Pismo B.D.K. do Prześwietnej Komisji Województwa Kaliskiego z 15 VII 1820, s. 18; APŁ, sygn. 39/1/0/1/597, Raport z odbytej rewizji miasta narodowego Krzepice z 4 VI 1818, s. 2, 19–20.

szpitala i udzielali chorym posługi sakramentalnej. Odzyskane materiały budulcowe z samego kościoła dopiero w 1826 r. zostały przewiezione na cmentarz za miastem i z nich zbudowano kaplicę przedpogrzebową⁷³.

2.5. Kompetencje finansowe dla ks. Patrycego Jankowskiego

Początek objęcia probostwa krzepickiego przez ks. Patrycego Jankowskiego CRL w 1793 r. zbiegł się z drugim rozbiorem Rzeczypospolitej, w wyniku którego Krzepice włączono do Prus Południowych. Duchowny, znając praktykę protestanckich cesarzy i ich specyficzną „opiekę” nad majątkiem kościelnym, część gruntów i zapisów funduszowych przynależnych parafii aktami notarialnymi przepisał na własną osobę. Po unormowaniu się zawieruchy politycznej związanej ze zmianami prawodawstwa cywilnego planował całość należności zwrócić parafii. W myśl przepisów zaprowadzonych rozkazem cesarskim 28 lipca 1796 r. grunty ziemskie przeszły na skarb państwa, które w ramach rekompensaty wypłacało skromne wypłaty duchownym i w części dbało o utrzymanie zabudowy sakralnej. Zezwalano również pobierać procent od kapitałów zapisanych na fundusze mszalne⁷⁴.

Ks. Patrycy Jankowski CRL przed 1796 r. dokonał urzędowego przepisania na siebie pozyskiwanych pieniędzy z folwarków Kuków i Popów. Trudno dociec, na ile te dochody przeznaczył na rzecz parafii, gdyż w chwili usunięcia go z probostwa w 1803 r. w protokole zdawczo-odbiorczym widniały pokaźne braki funduszowe z tych dóbr⁷⁵. W tym roku również dodatkowo uzyskał od władz diecezjalnych zgodę na pobieranie z folwarku parafialnego w mieście tzw. nadsiewu, co stanowiło dodatkowe obciążenie dla parafii⁷⁶. Powyższe sprawy nie były uregulowane bardzo długo. W 1810 r. ks. Franciszek Sienicki wspominał w jednym ze swoich pierwszych monitów do władz konsystorskich, że powyższe gratyfikacje pobiera były proboszcz, a nie parafia. Ks. Patrycy Jankowski CRL posiadał wyjątkowe względy u abp. Ignacego Raczyńskiego,

---

⁷³ S. Muznerowski, *Krzepice w przeszłości*, Włocławek 1914, s. 111; Kęsik, *Budynki prepozytury szpitalnej w Krzepicach*, s. 618.

⁷⁴ W. Smoleński, *Rządy pruskie na ziemiach polskich (1793–1807)*, Warszawa 1886, s. 29–30.

⁷⁵ AACz, sygn. KD 121, Excerpt z aktu komisji odbytej w klasztorze krzepickim 7 I 1803, s. 441.

⁷⁶ AACz, sygn. KD 121, Regestr i cena rzeczy na inwentarz klasztoru krzepickiego kanoników laterańskich sprawiony przez ks. administratora S. Omińskiego w roku 1803/4, s. 27–29.

gdyż ten w 1808 r. nakazał wypłacić mu z kasy parafialnej 1800 zł jako pewną formę odszkodowania za dobrowolne zrzeczenie się przez niego probostwa krzepickiego w 1803 r. W zasadzie dopiero wtedy przestał być proboszczem parafii. Ta kwota została rozłożona na raty, gdyż parafia nie była w stanie uiścić jednorazowej wypłaty⁷⁷.

Kiedy ks. Patrycy Jankowski CRL w latach 1806–1812 był prebendarzem szpitalnym przy kościele Świętego Ducha w Krzepicach nie ustawał w zabiegach o zapewnienie sobie należytego utrzymania po ewentualnym opuszczeniu również tego beneficjum. Zastanawiające jest, że w dekreście sekularyzacyjnym parafii z 1809 r. uczyniono zapis, że będzie miał prawo do pobierania części mesznego w postaci żyta i owsa, które miało być zapewnione dla drugiego wikariusza. Należy wspomnieć, że w tym czasie był już prebendarzem szpitalnym. Duchowny domagał się tego dochodu do swojej śmierci, a kolejni proboszczowie w tej kwestii byli bezsilni⁷⁸. Ponadto wykorzystał swoje kontakty z posesorem Dankowa i Lipia hrabią Klemensem Ponińskim, który przed 1812 r. dokonał zapisu na swoich dobrach na rzecz kościoła w Krzepicach w wysokości 5% od sumy 16 800 zł (zamyśl ofiarodawcy mógł być nakierowany na prebendę szpitalną!). Po odejściu ks. Patrycego Jankowskiego CRL z Krzepic okazało się, że donacja była dedykowana jemu a nie parafii, o co toczyły się konflikty z kolejnymi proboszczami krzepickimi. Oprócz powyższego nadania otrzymał jeszcze prawo do poboru dochodu z dóbr Olewin k. Wielunia należących do Dionizego Taczanowskiego, ze Skrzynna od Macieja Stokowskiego i drobne daniny od Miączyńskiego, Sucheckiego i Bartochowskiego w łącznej kwocie 18 100 zł. Ponadto Klemens Poniński przekazał prebendarzowi szpitalnemu dodatkowo dochód w wysokości 5% z sumy 1300 zł z jego dóbr w Ożarowie k. Praszki. Wszystkie te legitymy obowiązywały, „dopóki żyje” ks. Patrycy Jankowski CRL⁷⁹.

Po adaptacji postanowień bulli papieskiej z 1818 r. ks. Franciszek Sienicki informował władze diecezjalne o poważnych nadużyciach, które

---

⁷⁷ AACz, sygn. KD 121, Opisanie kościoła parafialnego krzepickiego księży kanoników regularnych laterańskich budynków, dochodów i wydatków r. 1810 dnia 5 lutego, s. 167–168.

⁷⁸ AACz, sygn. KD 132, Wykaz zmniejszonego mesznego w ziarnie żyta i owsa z 2 V 1833, s. 15–16.

⁷⁹ AACz, sygn. KD 121, Odpowiedź ks. P. Jankowskiego na punkty skargi przeciw niemu podanej przez fiskała sądu zadornego z 7 VII 1812, s. 297–298; sygn. KD 122, Protokół z 26 VII 1830, s. 15; R. Herman, *Majątek Lipie na przestrzeni wieków. Dwór miejsce magiczne a ogród zaczarowany*, Lipie 2020, s. 126–127.

miały miejsce w przypadku pobieranych intrat z dóbr krzepickich przez dawnego proboszcza. Wprost pisał do nowych zwierzchników diecezji: „nie wiedzieć z jakiej przyczyny arcybiskup gnieźnieński Ignacy Raczyński pozwolił odbierać go [dochód z folwarków i zapisów indywidualnych – przyp. autora] ks. prałatowi Jankowskiemu w Kaszewicach w powiecie szadkowskim zamieszkującemu”. Parafia krzepicka znajdowała się stale w trudnym położeniu finansowym, gdyż powyższe zapisy, bez rat za rękomo przysługujące mu odszkodowanie za zrzeczenie się probostwa, stanowiły większościowy dochód roczny⁸⁰.

W ramach powyższych poborów ks. Patrycy Jankowski CRL miał odprawiać rocznie 60 mszy funduszowych przynależących do krzepickich zapisów funduszowych. Były to wypłaty na ów czas proporcjonalnie wysokie. Ks. Franciszek Sienicki pomimo zamieszania w chwili zmiany w administracji diecezjalnej podjął usilne starania o urzędowe przekazanie powyższych zapisów parafii⁸¹. Nikt z decydentów nie chciał najwyraźniej podważać dekretów poprzednich rządców diecezji, gdyż tylko potwierdzali dawne decyzje. Proboszcz, będąc bezradnym w tej kwestii, starał się wymóc na władzach nowej diecezji, aby zakonnik przynajmniej celebrował większą liczbę mszy z tego funduszu. Sprawa była nierozwiązana przez kolejne lata. Jeszcze w 1829 r. konsystorz nakazał uznawać wszelkie donacje dla ks. Patrycego Jankowskiego CRL, które otrzymał od arcybiskupa gnieźnieńskiego⁸².

* * *

Legalność przynależności parafii w Krzepicach do archidiecezji gnieźnieńskiej długo była podważana m.in. przez polskiego dziejopisarza ks. Jana Długosza, który stał na stanowisku, że została ona podstępem zagrabiona w 1357 r. przez gnieźnieńskiego bp. Jana Bogorię ze Skotnik krakowskiemu bp. Bodzętęmu z Jankowa. Miało to miejsce w chwili nieporozumień między fundatorem kościoła królem Kazimierzem Wielkim a biskupem krakowskim. W wyniku rezolucji Kongresu Wiedeńskiego konieczna okazała się reforma struktury kościelnej na dawnych ziemiach polskich. Parafia krzepicka według wydanej przez papieża Piusa VII dnia

---

⁸⁰ AACz, sygn. KD 122, Protokół z 20 XI 1818, nlb.

⁸¹ Tamże.

⁸² AACz, sygn. KK 172, Pismo Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego do ks. I. Bienieckiego proboszcza w Krzepicach z 2 V 1831, s. 598.

30 czerwca 1818 r. bulli *Ex imposita nobis* została po 461 latach odłączona od Gniezna i inkorporowana do diecezji kujawsko-kaliskiej. Ta zmiana nie wywarła istotnej konsekwencji w jej żywotności. Lata 1810–1824, okres zarządu parafią przez ks. Franciszka Sienickiego, związany jest z recepcją istotnych reform prawa kościelno-cywilnego wynikłych z Kodeksu Napoleona a także ostateczną realizacją dekretu sekularyzacyjnego parafii z 1809 r. W wyniku zbiegu tych dwóch rzeczywistości parafia w pamiętnym 1818 r. borykała się z nierozwiązanymi kwestiami, które piętrzyły się od co najmniej dekady. Do palących kwestii wymagających uregulowania należało zaliczyć: brak drugiego wikariusza, degradację zewnętrznego stroju kościoła, rozbiórkę obiektu poklasztornego i dewastowanie obiektu przez burmistrza, upadek prebendy szpitalnej oraz nieproporcjonalne należności wypłacane przez parafię dawnemu proboszczowi ks. Patrycemu Jankowskiemu CRL. Choć zmiana kordonów granicznych była aktem jednego dokumentu, to długie organizowanie się urzędów kościelnych w diecezji kujawsko-kaliskiej od 1818 r. nie sprzyjało pilnemu rozwiązywaniu bieżących problemów prowincjonalnej parafii, znajdującej się niemalże w najdalszym położeniu od stolicy diecezji we Włocławku.

Dotychczas dzieje parafii i miasta Krzepice w pierwszej połowie XIX w. nie posiadają szczegółowych opracowań. Położenie gospodarcze centrum dawnego starostwa w okresie Księstwa Warszawskiego zostało opracowane przez prof. Dariusza Złotkowskiego, który skupił się przede wszystkim na sprawach administracyjnych i budżetowych miasta⁸³. Dzieje kościelne, w bardzo małym zakresie, zasygnalizował ks. Stanisław Muznerowski, który pominął w zasadzie wszystkie problemy administracyjne parafii, z którymi mierzył się ks. Franciszek Sienicki w niewralgicznym momencie zmian przynależności diecezjalnej parafii w 1818 r.⁸⁴ W artykule skupiono się jedynie na najbardziej wyraźnych problemach tego okresu, które przejawiały się w wielu dokumentach archiwalnych, zarówno kościelnych jak i cywilnych. Opracowany materiał pozwala zrozumieć dość trudne położenie parafii w Krzepicach w historycznym momencie. Okres pracy ks. Franciszka Sienickiego ukazuje wiele sprzecznych interesów miejscowej ludności, która w pierwszym rządzie patrzyła na własne potrzeby, nie bacząc na sprawę dobra wspólnego parafii, czego przykładem była

---

⁸³ D. Złotkowski, *Miasta departamentu kaliskiego w okresie Księstwa Warszawskiego (Studium gospodarcze)*, Częstochowa 2001.

⁸⁴ Muznerowski, *Krzepice w przeszłości*.

niepohamowana chęć burmistrza do pozyskania z rozbieranego skrzydła klasztoru jak największej ilości cegły. Niestety, brakuje w dostępnej bazie archiwalnej wyraźnych materiałów ukazujących zasady funkcjonowania parafii w nowych strukturach diecezjalnych. Można wyciągnąć wniosek, że zarówno spora odległość Krzepic od Gniezna jak i Włocławka nie sprzyjała bezpośredniemu angażowaniu się wyższych urzędników kościelnych do częstych i osobistych wizyt na miejscu. Po analizie wyodrębnionych na bazie archiwalnej problemów mających miejsce w Krzepicach ok. 1818 r. pozostaje jeszcze szereg pobocznych tematów, które ukazałyby wyraźniej kondycję materialną i moralną ludności parafii w nowej rzeczywistości politycznej i kościelnej.

PASTORAL DIFFICULTIES IN THE PARISH OF KRZEPICE ON THE EVE OF CHANGES IN DIOCESAN BOUNDARIES INTRODUCED BY THE BULL *EX IMPOSITA NOBIS* IN 1818

Keywords: ministry, Krzepice, diocese, administration, *Ex imposita nobis*.

Abstract: According to the *Ex imposita nobis*, the bull by Pope Pius VII from 30th June 1818, as a result of the regulations of the Congress of Vienna which led to the changes in administrative borders of the Church in Poland, the parish of Krzepice was excluded from Gniezno and connected to the Kuyavian-Kalisz diocese. At that time, the parish was struggling with the problems which have lasted since 12th December 1809 when the archbishop Ignacy Raczyński secularised the parish and handed it over from the Canons Regular administration. The comparative analysis of available manuscript sources in the church and state archives that allowed to crystallize the basis research problems centered about the lack of clergymen, destruction of the church cubature, demolition of the post-monastery buildings and destruction of the object by the town mayor, fall of the hospital prebend as well as disproportionate receivables paid by the parish to Rev. Patrycy Jankowski.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza
Acta Conventum et Ec[c]lesiam Krzepicensem concernem [1803–1812], sygn. KD 121.
- Akta [dziekana dekanatu krzepickiego dotyczące się] kościoła parafialnego miasta Krzepic od 1817 do 1859 roku, sygn. KD 122.
- Księga kurend duchownych i świeckich dziekana dekanatu krzepickiego [1797–1818], sygn. KD 126.

Zbiór wykazów zmniejszonych funduszków wszystkich kościołów parafialnych w dekanacie krzepickim położonych *in duplo* przez JJXX proboszczów opisanych i przez dziekana krzepickiego władzy diecezjalnej w dniu 2 maja 1833 przesłany [1829–1856], sygn. KD 132.

Akta Konsystorza Generalnego Kaliskiego w przedmiocie kościoła i probostwa w Krzepicach [1803–1836], sygn. KK 23.

Akta Konsystorza Generalnego Kaliskiego w przedmiocie kościoła szpitalnego w Krzepicach [1813–1852], sygn. KK 24.

Akta Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego dotyczące się kościoła parafialnego w Krzepicach [1826–1834], sygn. KK 172.

Akta Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego dotyczące się kościoła parafialnego w Krzepicach w dekanacie krzepickim oficjalacie piotrkowskim założone w r[oku] 1832 [–1840], sygn. KK 173.

Akta Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego dotyczące się kościoła parafialnego w Krzepicach [1836–1861], sygn. KK 174.

Księga małżeństw 1809–1810, sygn. KM 4053.

Księga urodzonych 1810–1811, sygn. KM 4054.

Księga zmarłych 1820, sygn. KM 4064.

Akta indagacyjne w sprawie ur[odzonego] Kacpra Tarczałowskiego burmistrza w Krzepicach przeciw J.X. Franciszkowi Sienickiemu, proboszczowi krzepickiemu [1814–1818], sygn. KP 195.

Księga Bractwa św. Józefa, sygn. KP 329.

Księga Bractwa św. Anny, sygn. KP 329.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku

Akta personalne ks. Józefa Brzezińskiego (1789–1855), sygn. AKGWł. pers. 36.

Akta personalne ks. Franciszka Sienickiego (1765–1839), sygn. AKGWł. pers. 495.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Akta Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej Województwa Krakowskiego, Regestr ludności chrześcijan w tejże parafii krzepickiej w dekanacie krzepickim województwie krakowskim powiecie lelowskim leżącej przez ks. Jana Grzegorza Modliszewskiego Kanonika Reg. Lat. Proboszcza i prałata dnia ostatniego grudnia roku 1791 spisany, sygn. 29/30/0/3/47.

Archiwum Państwowe w Łodzi

Akta miasta Krzepic, sygn. Rząd Gubernialny Piotrkowski, sygn. 39/1/0/1/597.

Directorium officii divini ac missarum juxta rubricas Archidioecesis Gnesnensis pro Anno Domini 1807, Posnaniae [brw].

Directorium officii divini ac missarum ad usum almae Ecclesiae Metropolitanae et Archi-Dioecesis Gnesnensis 1812, Posnaniae [brw].

Directorium officii divini ac missarum almae ecclesiae metropolitanae Archi-Dioecesis Gnesnensis pro anno Domini 1816, Posnaniae 1817.

Directorium officii divini ac missarum ad usum almae ecclesiae metropolitanae et Archidioecesis Gnesnensis pro Anno Domini 1817 [bmw] 1817.

Directorium officii divini ac ad cleri saecularis dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro anno 1822, Varsaviae 1823.

Ordo Divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno 1837, Varsaviae [brw].

„Powszechny Dziennik Krajowy”, 67(1830) z 9 III 1830.

„Monitor Warszawski”, 25(1824) z 27 III 1824.

Abraham A., *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, Poznań 1962.

Cieśla R., *Blask dawnych Krzepic*, Krzepice 1997.

Dylągowa H., *Ignacy Raczyński*, w: PSB, t. 29, red. E. Rostworowski, s. 637–639.

Gręźlikowski J., *Działalność kościelna biskupów wrocławskich w okresie kujawsko-kaliskim diecezji*, PrKan, 56(2013), nr 3, s. 104–167, DOI: 10.21697/pk.2013.56.3.05.

Herman R., *Majątek Lipie na przestrzeni wieków. Dwór miejsce magiczne a ogród zaczarowany*, Lipie 2020.

Kaczmarek Z., Leśniodorski B., *Historia państwa i prawa Polski*, t. 2, Warszawa 1966.

Kęsik K., *Bractwo Różańca Świętego w Krzepicach w latach 1686–1941*, w: *Blisko i daleko. Sympozjum – Praszka 2021*, red. Z. Włodarczyk, Wieluń – Praszka 2022, s. 19–56.

Kęsik K., *Budynki prepozytury szpitalnej w Krzepicach w końcowym okresie istnienia (1793–1821)*, StWł, 25(2023), s. 609–635, DOI: 10.52404/ttnwloc.stwl.25.28.

Kęsik K., *Pruska dominacja w Territorium Vielunense (1793–1806)*, „Rocznik Wieluński”, 20(2020), s. 99–124.

Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011.

Kujawski W., *Parafie diecezji wrocławskiej. Archidiaconaty: kruszewicki i wrocławski*, Włocławek 2014.

Kumor B., *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980.

Kumor B., *Archidiaconat*, w: EK, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1995, kol. 873.

Kumor B., *Granice archidiecezji gnieźnieńskiej w tysiącleciu (1000–1939)*, PrKan, 9(1966), nr 3–4, s. 4–26, DOI: 10.21697/pk.1966.9.3-4.01.

Labuda G., *Szkice historyczne X–XI wieku. Z dziejów organizacji Kościoła w Polsce we wczesnym średniowieczu*, Poznań 2004.

Muznerowski S., *Krzepice w przeszłości*, Włocławek 1914.

Nejman E., *Szlachta sieradzka XIX wieku. Herbarz*, cz. T–U, Zduńska Wola 2017.

- Olejnik T., *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998.
- Smoleński W., *Rządy pruskie na ziemiach polskich (1793–1807)*, Warszawa 1886.
- Szymański J., *Granice diecezji kujawsko-kaliskiej*, ABiMK, 104(2015), s. 311–321, DOI: 10.31743/abmk.12511.
- Właźlak W., *Konsystorze generalne w diecezji kujawsko-kaliskiej (1819–1918)*, CzST, 29(2002), s. 241–253.
- Włodarczyk Z., *Wieluńskie w dobie Prus Południowych 1793–1806*, Wieluń 2005.
- Zabraniak S., *Dekanat Szadkowski i jego dziekani w latach 1660–1763*, „Biuletyn Szadkowski”, 13(2013), s. 45–64, DOI: 10.18778/1643-0700.13.03.
- Złotkowski D., *Miasta departamentu kaliskiego w okresie Księstwa Warszawskiego (Studium gospodarcze)*, Częstochowa 2001.
- Związek J., *Miasto i parafia Krzepice w relacjach ks. Jana Długosza*, w: *Krzepice a historia Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Krzepice 2008, s. 37–64.
- Związek J., *Parafie archidiakonatu wieluńskiego w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Prace Naukowe. Pedagogika”, 8–9–10(1999/2000/2001), s. 421–433.
- Żywczyński M., *Malczewski (Skarbek Malczewski) Franciszek h. Abdank (1754–1819) arcybiskup warszawski*, w: PSB, t. 19/1, red. E. Rostworowski, Wrocław 1974, s. 179–180.